

Egon Hostovský a Vítězný únor

Olga Hostovská

Praha

*Psát znamená vždy uschovat něco tak,
aby to později mohlo být objeveno.*

Italo Calvino

Někdy v první polovině osmdesátých let došlo v kanadském Torontu k nečekanému objevu, který měl dosti nepříjemné následky. Vdova po jednom kanadském Čechovi, emigrantovi z druhé světové války, paní Běla Havlíková, našla pryč v manželově knihovně rukopis románu nazvaného *Únor*. Vzhledem k tomu, že se její muž Prokop Havlík přátelil s Egonem Hostovským a že v rukopise byly opravy psané Hostovského rukou, usoudil Josef Škvorecký, že dílo navazuje volně na román *Nezvěstný*, a chystal se je vydat v nakladatelství 68 Publishers pod Hostovského jménem (srov. Příloha 1 a 2). Xeroxovou kopii rukopisu zaslal do Československa signatáři Charty Františku Kautmanovi, který se – jako čerstvý strukturalista – zabýval Hostovským a v samizdatu vydal jakobsonovsky laděnou studii *Polarita našeho věku v díle Egona Hostovského* (KAUTMAN 1993). Nutno ovšem dodat, že není jasné, do jaké míry měl Kautman možnost seznámit se s Hostovského tvorbou z jeho 2. emigrace. V každém případě je poněkud zarážející, že co se týče zmíněného rukopisu, Kautman o Hostovského autorství vůbec nezapochoval; dílo nechal opsat a rozmnožené výtisky pak kolovaly mezi disidenty. Teprve když někdejší politický vězeň, katolický publicista a překladatel Ladislav Jehlička zpochybnil Hostovského autorství, usoudil František Kautman, že by se mohl obrátit také na Hostovského dceru.

O existenci onoho rukopisu, který se chystali vydat v 68 Publishers, jsem se dozvěděla v roce 1985 od Hostovského ženy, s níž jsem se kvůli tomu pohádala. Domnívala jsem se, že se jedná o podvrh; pokud měl být autorem Hostovský, musel mít podle mého názoru nejspíš dobrý důvod, proč rukopis nevydal. Regina Hostovská byla ovšem přesvědčená, že chci zabránit vydání, abych neměla v Československu potíže. Když jsem u ní neuspěla, napsala jsem z letní dovolené v Itálii Josefu Škvoreckému, ale jeho odpověď jsem pak četla až s ročním zpožděním. Ve svém dopise mě Škvorecký ujišťoval, že je to „vintage Hostovský, a co se mu snad nedostává na technice, poznamenané možná spěchem, s nímž to evidentně psal, plně vynahrazuje dramatická stavba, zejména v poslední třetině, kde je to přímo modelový thriller, a pak také, a to je velmi důležité, politická výpověď románu“. Zcela jsem neporozuměla větě: „Jde o to, komu ty nebo Reggie [tj. vdova po Hostovském, pozn. OH] věříte: jestli mně, nebo nějakým

profesorům, kteří se o literatuře vyjadřují, aniž by do ní investovali nekonečné hodiny, vlastní peníze, a aniž by co riskovali.“ V závěru dopisu ještě zdůrazňuje: „[...] a já opakuji, jsem přesvědčen, že je to dobrý a nad jiné zajímavý román, a vyjde-li, Egonově památce naprosto neuškodí.“

Koncem léta 1985 mě vyhledal František Kautman a přinesl mi onen rukopis. Kromě mne ho četl také Josef Hiršal, jehož posudek byl poměrně stručný, ale značně nelichotivý. Mimo jiné v něm prohlásil: „Spojovat tenhle paskvil anonymního mouly se jménem Egona Hostovského je nejen nehorázná pitomost, ale přímo drzá, nestydatá provokace. A je s podivem, že to komusi stálo v téhle souvislosti za oxeroxování! Svědčí to o děsivé bastardizaci kulturních poměrů.“ Já jsem se ve svém posudku soustředila hlavně na politické názory autora, které se v lecčems rozcházel s názory Hostovského, a na realie, které Hostovský nemohl znát, a k nimž patřilo i explicit: Londýn 1950.

Zapůjčenou kopii rukopisu jsem i s posudky vrátila Františku Kautmanovi, ale nikdo se už neozval. Teprve s odstupem několika let jsem se dozvěděla, jak to skončilo (srov. Příloha č. 3). V USA rukopis doputoval k prof. Jiřímu Pistoriovi, („nějaký profesor“ ve Škvoreckého dopisu). Jeho autorita zabránila nejhoršímu. S profesorem Pistoriem jsem pak mluvila v Praze začátkem devadesátých let. Tehdy ještě nebyl autor *Února* znám, ale on byl přesvědčen, že se jedná o jedno z děl zaslaných do soutěže vypsané kdysi rádiem Svobodná Evropa.

Přestože podle Josefa Škvoreckého šlo o „nadmíru zajímavý román“ a „modelový thriller“, v nakladatelství 68 Publishers kniha nevyšla. V roce 1993 ji vydalo nakladatelství Naše vojsko. Autor Lubor Zink (1920–2003) byl v roce 1995 dekorován medailí Za zásluhy 1. stupně, v roce 1999 cenou Jana Masaryka Gratias Agit a v roce 2001 obdržel medaili Univerzity Karlovy v Praze. Rovněž se mu dostalo pozornosti v II. svazku *Dějin české literatury 1948–1958* (v kapitole Egon Hostovský: svět absurdních mechanismů, srov. JANOŠEK 2007: 324–327), ale pochybuji, že se autor hesla s tímto arcidílkem seznámil.

A tak ze všech Hostovského knih se únorovými událostmi zabývá pouze jeho román *Nezvěstný*. Než se k němu dostaneme, musíme si ovšem říci pár slov o dalších dvou knihách věnovaných stejnému tématu. Jedná se o román *Občan Brych* spisovatele Jana Otčenáška, který se objevil v témž roce jako české vydání *Nezvěstného* (1955), a román Bohuslava Březovského *Železný strop* (1959). Nemíním zde srovnávat, kdo je lepší spisovatel, chci tím dokumentovat, co to znamenalo žít u nás v padesátých letech. I když se oba autoři vyhnuli období nejtvrďšího schematismu, přece jenom jsou v jejich knihách karty jasně rozdány. Na jedné straně nesympatičtí, mnohdy i zlí a bezcharakterní kapitalisté a měšťáci, na druhé straně moudří a odhodlaní proletáři, kteří vědí, kde je jejich pravé místo, a uprostřed mezi nimi váhaví intelektuálové.

Román *Občan Brych* byl ve své době označen za „průlom do tehdejšího literárního schematismu“ (srov. BLAŽÍČEK 1998: 160) a dodnes platí za vzor prózy socialistického realismu. Je ovšem pravda, že se s ním Otčenášek potýkal dost dlouho a že původní záměr se možná od definitivní podoby románu dost lišil. V roce 1964 v poměrně odvážném článku *Člověk a mýtus*, který vyšel v *Tváři* (č. 5–6), literární historik Aleš Haman srovnává *Občana Brycha* se Škvoreckého *Zbabělci*, knihou napsanou na přelomu let 1948–1949 a vyprávěnou ústy ústředního hrdiny Danyho Smiřického (HAMAN 1995). Haman připomíná, že i první verze Otčenáškovy románu byla napsána v ich-formě, a je přesvědčen, že „pseudoepický tvar prózy se u autora *Občana Brycha* zrodil tepr-

ve v padesátých letech, kdy na životní pocit umělce mají vliv apriorní ideologická schémata“. Podle něho se už tehdy Otčenášek neodvážil subjektivního pohledu: byl přesvědčen, jak to vyjádřil ústy jedné ze svých postav, že člověk sám je slabý, bezmocný (HAMAN 1995: 81).

Úvodem k románu *Železný strop* Bohuslava Březovského si dovoluji upozornit na úryvek ze vzpomínkové knihy *Víněk vzpomínek* Josefa Hiršala, kde se lze dočíst, že Hostovský s Březovským byli přátelé a že dokonce spolu trávili památné únorové dny roku 1948 společně mimo Prahu:

Počátkem února roku 1948 pozval bratranec Egona Hostovského na návštěvu do Žamberku, a protože Egon nikam nechtěl jezdit sám, vzal s sebou Březovského a mne. Bylo asi 20. nebo 21., když jsme na návštěvu přijeli. Zrovna vypukla vládní krize. O tom, jak se Únor chystal, jsme toho příliš nevěděli. V Žamberku jsme poslouchali přenos ze Staroměstského náměstí, projevy Gottwaldův a Drdův, a Egon nám říkal: „Teď jsem jenom zvědavěj, co udělá ten skrček. Jestli zatím ten makléř přeplul všecko, tak tohle už asi nepřeplyje.“ Když Gottwald prohlásil: „Ať si nikdo nemyslí, Gottwald není Tusar,“ Egon nám to rozšifroval: „Ten Nikdo je Beneš.“ Hostovský ho neměl rád už z emigrace a neláska byla zřejmě vzájemná. [...] Pak jsme se vydali k paní Mazurové, měla nad koloniálem v Žamberku vinárnu, kterou nikdo z umělců, kteří prošli Žamberkem, neminul. Než jsme se zvedli, dala nám pamětní knihu. Napsal jsem tam tenkrát:

*Byli jsme tu a byl mráz,
přijedem sem v létě zas.
Nevíme však, co se chystá,
nikdo nejsme komunista.*

*Rozhodne-li český lid,
nebudem už víno pít.
Budem jíst kyselý zelí,
snad nás taky rozveselí.*

A v ten slavný den, kdy se jednalo o osudu země, o demisi zrádných ministrů, všichni jsme to podepsali. Druhého dne jsme si vyjeli do Německé Rybné, kde byly Masarykovy vnučky Anička a Herberta, a podnikli krásný výlet saněmi do okolí. [...] Pak jsme se vrátili do Prahy (HIRŠAL 1989: 231-232).

Takže Bohuslav Březovský, autor druhé knihy s únorovou tematikou, stejně jako básník Josef Hiršal, patřil mezi Hostovského přátele. Já ho z té doby měla v paměti jako autora dětské knížky *Tajemný hrad Svojanov* (1947), kterou jsem tehdy s nadšením četla.

Když v roce 1959 vyšel román *Železný strop*, poslala jsem ho otci. Nebyl to šťastný nápad. V románu je postava, jmenuje se Arnošt Krammer, a ten jako by Hostovskému z oka vypadl. Životopisné údaje, charakteristika jeho literárního díla, povaha, politické názory a dokonce i výrazy, jakých Hostovský používal, to všechno se shoduje. V ro-

1 V září 1920, v důsledku levicových demonstrací ve prospěch sovětského Ruska a komunistické internacionály, sociálně demokratický předseda vlády Vlastimil Tusar po dohodě s prezidentem Masarykem podal demisi, aby mohla být 15. 9. 1920 jmenována úřednická vláda Jana Černého.

mánu autor Krammerovi ovšem přisoudil možnosti, jaké skutečný Egon Hostovský věru neměl. Píše:

Díky svým vlivným známostem dostal byt poměrně brzo a neobyčejně krásný. Vcházel se do něho jedním z těch starých domů na Hradčanském náměstí, přes malý dlážděný dvorek, temnou chodbou vonící po jablkách. Byly to tři velké pokoje, jejichž okna byla obrácena do pražského údolí, na úbočí seminářské zahrady a Petřínských sadů a skýtala neuvěřitelnou vyhlídku na vltavské mosty, na kamennou hráz Starého i Nového Města (BŘEZOVSKÝ 1986: 368).

Tak takhle pěkně bydlel například E. F. Burian nebo Pavel Kohout; a přes dlážděný dvorek se, pokud vím, chodilo k Jiřímu Muchovi, který bydlel v rohu Hradčanského náměstí. Egon Hostovský, když se vrátil v roce 1947 domů, vůbec v Praze byt nesehnal.

Opilec a cynik Krammer není v Březovského knize jedinou zápornou postavou, která má živoucí předlohu. I když jsme si vědomi toho, že romány nejsou od toho, aby chom v nich pátrali, kdo je kdo, přece jenom překvapí, že právě v záporných hrdinech, od jejichž názorů se autor evidentně distancuje, rozpoznáváme lidi, které autor kdysi míval rád, kteří mu byli blízcí, kterých si kdysi vážil, které možná dokonce jako spisovatele obdivoval. Březovský se tímto románem nejenom alibisticky odřezává od své minulosti, ale současně jako by jím polemizoval i s autorem *Občana Brycha*: Otčenášek, který nijak nepopírá autobiografický charakter svého nerozhodného hrdiny, přivádí nakonec Brycha k poznání, že jediná správná cesta vede domů. Březovský naopak nechává svého váhavce Ludvíka Janebu v poslední kapitole zahynout v nesmyslné přestřelce, jako by tím chtěl říci, že kdo se včas nerozhodne, nemá právo na život.

Hostovského *Nezvěstný* má oproti oběma jmenovaným knihám výraznou přednost. Autor ho psal naprosto svobodně a své názory nemusel přizpůsobovat požadavkům doby, ani cenzuře. Je to také první Hostovského kniha, kde autor výrazně uplatnil svůj smysl pro humor. Po formální stránce je *Nezvěstný* ze všech Hostovského knih patrně nejvíce propracovaný. Autor si vytkl za cíl napsat román o člověku, který vlastně jako konkrétní postava vůbec neexistuje. Jmenuje se Pavel Král a čtenář se s ním seznamuje pouze prostřednictvím úředních spisů, dozvídá se o něm z korespondence a z vyprávění ostatních postav, z nichž každá má ke Králi poněkud jiný vztah. Takto ho charakterizuje autobiograficky pojatý úředník ministerstva zahraničních věcí Erik Brunner v rozhovoru s pracovníkem ministerstva vnitra Matějkou:

[...] vyskytuje se člověk, který nemá tři rozměry ani lidskou tvář, žádné vlastnosti běžného pozemšťana ani žádný běžný cíl. Ten člověk existuje jen v dvojích spisech. Jeden spis o něm máš ty a druhý, odlišný, mají Američané. Na konci obou spisů je otazník. A teď ty i Američané sbíráte materiál o svém otazníku, pátráte po Králi, jako by nebyl živý člověk, jako by byl jen stínem nějakého velkého Plánu (HOSTOVSKÝ 1994: 99).

Vnější rámec knihy tvoří putování Čechoameričana Stanleyho Johnsona z Nebrasky za jeho ztraceným kufrem. Na rozdíl od Krále, který se vyskytuje pouze nehmotně, americký občan Stanley Johnson, původně Standa Jonáš z Pardubic, spojuje všechny jednající osoby fyzicky, a jak putuje od jednoho k druhému, sháněje potřebné informace, přitahuje na sebe pozornost jak tajné policie, tak i amerických výzvědných služeb.

Jak se ukáže, obojí tajné služby jsou ovšem na tohoto veskrze slušného, poctivého a bezelstného člověka krátké.

V románu *Nezvěstný* jsou veškeré reálie i město Praha v takové podobě, jak vypadaly v těch prvých poválečných letech. Hostovský tu prostě líčí události, které ho přinutily k jeho druhému exilu, ale současně nostalgicky vzpomíná na tu krátkou dobu, kterou po návratu z Ameriky strávil doma. Tak hned v úvodu autorův alter ego Erik Brunner čeká u Masarykova nádraží na jedničku. Tam přece Hostovský nastupoval na tramvaj, když jezdil do práce vlakem z Klánovic, kde bydlel. Jednička tehdy, ale ještě i za dob mých studií v 50. letech, jezdila Celetnou ulicí přes Staroměstské náměstí a dále Pařížskou ulicí a přes Vltavu nahoru Chotkovou ulicí a potom dále kolem Belvedéru a Mariánských hradeb na Pohořelec, odkud už to bylo pár kroků do Černínského paláce. Anebo v VI. kapitole vinárna U Terče, kde se seje Erik Brunner s novinářem Borkem – to je přece někdejší denní vinárna U Šupů na rohu Spálené a Ostrovní ulice. Dokonce i ten pan vrchní Antonín tam byl, jenže mu všichni říkali Toníčku. Tehdy ještě neexistoval Klub spisovatelů, a v těch poválečných letech u Šupů u velkého stolu v čele místnosti naproti vchodu sedával pravidelně Ivan Olbracht se svou společností. Kromě jiných chodíval do této vinárny i Hostovský se svými kamarády, jak se o tom můžeme dočíst v citovaném *Vínku vzpomínek* Josefa Hiršala.

Také některé Hostovského postavy mají své skutečné předlohy – ale na rozdíl od Březovského románu jsou to vesměs postavy sympatické – novinář Oldřich Borek, farář Dušan od sv. Šebestiána a nebo Stanley Johnson. Autor je vykreslil s opravdovou láskou – protože všichni tři, stejně jako jejich inspirační zdroje, byli lidé dobří, laskaví a spravedliví. Postavou vpravdě démonickou je ovšem doktor Matějka z ministerstva vnitra, který se – ale jenom na první pohled – dost výrazně liší od svého požívačného a líného amerického kolegy Gerarda Morgana. Takto Matějku charakterizuje Brunnerův kolega Hušner:

Nejschopnější, ale také nejneúprosnější muž strany. Moskevské školení. [...] Tvrdí se, že je přímý exponent Sovětů (HOSTOVSKÝ 1994: 22).

A takto se jeví při prvním setkání Eriku Brunnerovi:

Vytáhlý černooký a černovlasý krasavec, pravda, neholený, nečesaný a nehleděný (kravata nakřivo, kalhoty bez puků a boty s vrstvami bláta všech odstínů hnědi), ale přitažlivá srdečnost byla v každém jeho gestu, a poněkud zženštlé rysy jeho pravidelného obličje vyvažoval hluboký hlas, jistý, rozhodný, sebevědomý, ale přitom domlouvavý, často shovívavý, maličko ironický a až uhrančivě melodický (HOSTOVSKÝ 1994: 25).

Hostovský se zřejmě bavil, když formoval tohoto svého záporného hrdinu, a doktor Matějka by byl patrně zůstal jen literární postavou, kdyby se později, v autorově publicistické tvorbě, nebyl objevil jeho dvojník. V roce 1953, už jako pracovník Svobodné Evropy, napsal totiž Hostovský pro potřebu rádia politický pamflet nazvaný *Komunistická modla Julius Fučík a jeho generace* (HOSTOVSKÝ 2001), a je zcela nepochybné, že jako předloha pro postavu estébáka doktora Matějky posloužil Hostovskému právě Julius Fučík. Hostovský ho znal dobře nejen z Prahy, ale také z Opočna, kam na přelomu dvacátých a třicátých let jezdil za svou matkou a Julius Fučík za svou tehdejší

přítelkyní Marií Vaničkovou, zvanou Vánička. Na Fučíka se dokonce pamatuje náš opočenský soused, hudební skladatel Luboš Sluka (ročník 1928), jak jsem se dočetla v jeho vzpomínkách (SLUKA 2002: 92n).

Hostovský se na základě svých osobních zkušeností ve svém pamfletu pokusil polemizovat s fučíkovským mýtem, pěstovaným nejen u nás, ale i úspěšně exportovaným. O tom, že Julius Fučík a doktor Matějka je jeden a tentýž člověk, nemůže být pochybnosti. Pro srovnání uvedu dva úryvky z Hostovského pamfletu: „[...] byl to velmi hezký chlapec, jemuž slušelo, jestliže o sebe příliš nedbal, poněvadž to jaksi podtrhovalo jeho mužný půvab“ (HOSTOVSKÝ 2001: 180), nebo: „Byl poctivým komunistou, jací v té době mohli a směli existovat v demokracii. Tento druh exotických dobrodruhů, flamendrů, věčných studentů, trochu anarchistů a trochu snobů, trochu cyniků, je ideální pákou moskevských intrik v zemích svobodných“ (2001: 51).

Hostovského román *Nezvěstný* se od uvedených prací zachycujících totéž období liší také tím, že vlastně neustále překvapuje. Svou autobiograficky pojatou postavu nechá autor zmizet dlouho před koncem, a ústředním hrdinou poslední části knihy se stává redaktor Borek. Tento neúplatný novinář, stejně jako jeho živá předloha, je dokladem toho, že i v nesvobodě totalitního režimu lze žít čestně a s hlavou vzpřímenou.

Hostovský neměl rád politiky a až na vzácné výjimky si jich nevážil. To, že odmítl poučnorový režim, neznamenalo, že by se byl ztotožnil s názory všech, co odešli do zahraničí. To, co si o nich myslí, vložil do úst právě redaktoru Borkovi, hostiteli, u něhož se v těch pohnutých únorových dnech sejde společnost nekomunistických politiků a novinářů, aby se poradili, co dál (HOSTOVSKÝ 1994: 182–184). Není třeba dodávat, že Borkem citované výroky politiků a novinářů jsou v podstatě autentické a že nebylo těžké pro jejich autory, aby se v nich rozpoznali. Spisovatel si tím v exilu nemálo zkomplikoval život. Navzdory vši tragice je román Egona Hostovského *Nezvěstný* optimistický a čte se trochu jako pohádka. To proto, že v něm vítězí dobro a láska nad nespravedlností a nenávisť.

Už to bude víc než deset let, co jsem slyšela v rádiu rozhovor s tehdejším děkanem Filozofické fakulty UK historikem Michalem Stehlíkem. Stěžoval si, že je obtížné vysvětlit dnešním studentům politickou situaci v roce 1948, protože zkrátka nechápou, proč se nedalo komunistickému převratu zabránit. Nevím, jestli se s výukou moderní historie něco od té doby změnilo, ale myslím, že Hostovského kniha by leccos objasnila, a jsem zcela zajedno se spisovatelkou Jaroslavou Blažkovou, která se s Hostovského románem *Nezvěstný* seznámila až v kanadském exilu. Tehdy o něm napsala:

Nezvěstný je román několika lidských osudů v Praze kolem „Vítězného února“ 1948. Pro Čechy a Slováky, kteří jej čtou po zážitcích roku 1968, přináší dvojitou porci bolavě ironických reminiscencí, zejména pokud kdy uvěřili, že dějiny se neopakují. Bába historie, jak se zdá, zahrála otcům rozskřípanou písničku, kterou tentýž flašinet o dvacet let později znovu zopakoval odrostlým dětem. Hostovský, se svým darem vytvořit atmosféru, zachytil ten nápěv naprosto přesně: fasády známých ulic, obrazce dláždění, pachy průjezdů, refýže, úzkost tváří v tramvajích, plakáty a napětí se opět objevují před očima, jako by je autor trhal z naší vlastní, místy už blednoucí paměti. Výjimečná síla Hostovského prózy je však ve schopnosti postavit příběh. Několika rychlými tahy, v duchu nejlepších tradic psychologické prózy, načrtne charaktery a okamžitě je po krk ponoří do děje, který se valí prudce

a překvapivě, strhuje chudáky hrdiny i čtenáře. Na podobný druh napětí jsme byli zvyklí z dobré detektivky. [...] Hostovského napětí je zcela jiného typu. Autor si volí okamžik dějin, o němž, žel, nemůžeme ani na okamžik zapochybovat, že by se děl pro povyrazení, nebo „jen tak“. [...] Egon Hostovský, stejně jako Brunner, unikl o vlásek. Nezvěstný se tak stal pravděpodobně jediným románem české literatury hovořícím zcela bez cenzury o myšlení a cítění účastníků politického zvratu 1948 (BLAŽKOVÁ 1974: 88–89).

A jak bylo této jedinečnosti Hostovského románu využito u nás po listopadu 1989? Problematická je už jeho dostupnost: Březovského román *Železný strop* vyšel v letech 1959 až 1986 celkem sedmkrát. Celkový náklad činí něco kolem sta tisíc výtisků. *Občan Brych* se dočkal dokonce čtrnácti vydání. Hostovského *Nezvěstný*, dosud nejspíš nejprekládanější autorova kniha, vyšel u nás poprvé v roce 1994, jako první svazek Spisů Egona Hostovského, v nákladu 6000 výtisků. Podruhé ho vydalo nakladatelství Mladá fronta v roce 2011 nákladem 1500 výtisků. Žádná prezentace knihy se nekonala. Autor už přece nežije. Po půldruhém roce se Mladé frontě podařilo prodat asi polovinu nákladu. Když Mladá fronta na přelomu let 2016 až 2017 uvolňovala sklady, dostala jsem cca 50 neprodaných výtisků od nakladatelství darem. Zbytek nákladu se prý prodával po čtyřiceti korunách.

Stejně tristní je situace v oblasti literatury poskytující informace jak pro širší veřejnost, tak v našem školství. Navenek jsme se s minulostí vyrovnali, Hostovský už není zamlčovaný autor a dostal se i do učebnic. Jak to ale vypadá v praxi?

V době, kdy Hostovského knihy jakožto „braková literatura“ byly vyřazeny z veřejných knihoven (srov. Šámal 2017: 45) a kdy Březovský a Otčenášek patřili k našim předním poválečným autorům, některá vydání jejich knih byla doprovázena doslovy významných soudobých literárních vědců, a v literárních slovnících bylo jejich dílo podrobně rozebíráno a hodnoceno. Když psal v sedmdesátých letech o Hostovském František Kautman svou samizdatovou studii *Polarita našeho věku* v díle Egona Hostovského (KAUTMANN 1993), už předem přiřadil Hostovského k dvojici Dostojevskij – Kafka, a pak ho ještě dorazil tím, že ho poměřoval jakobsonovským strukturalistickým metrem, aniž patrně tušil, že právě tihle dva emigranti se navzájem zrovna nemuseli. Po listopadu 1989 byly sice uspořádány o Hostovského díle dvě konference (v roce 1993 a v roce 2003), literární vědec Vladimír Papoušek věnoval tomuto autorovi dvě knihy a řadu studií, ale to jsou záležitosti týkající se jen omezeného kruhu odborníků. Běžný čtenář se o autorovi *Nezvěstného* moc nedozví.

V druhém svazku *Lexikonu české literatury* (1993) mezi tituly Hostovského knih z druhého exilu je uveden pouze název románu *Nezvěstný*. Ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* (1995), který rovněž zpracoval Ústav pro českou literaturu, autorka hesla o Hostovském Blanka Svadbová věnuje pozornost jen třem knihám z druhého exilu, román *Nezvěstný* i ostatní exilové knihy jsou uvedeny pouze v bibliografii.

Existuje také poměrně značné množství různých přehledných dějin literatury, běžně přístupných v knihovnách, a středoškolských učebnic a čítanek, protože na učebnice dnes neexistuje výběrové řízení. Kdo sežene nakladatele, může směle publikovat. Zabývala jsem se touto problematikou na přelomu let 2008–2009, a tehdy byla úroveň těchto příruček velice různá.² Politováníhodné mi připadalo, že právě

2 Jednalo se zejména o tituly: *Přehledné dějiny literatury III.* (Ladislav Soldán, Bohuslav Hoffmann, Jiří Urbanec, Milada Písková, Naděžda Písková, Praha: SPN 1997); *Česká a světová literatura pro 4. roč. středních škol* (Vladimír Nezkusil, Praha: Fortuna 2000); *Kouzelné zrcadlo literatury* (Jaroslav Blažke, Praha:

produkce akciové společnosti SPN (bývalého Státního pedagogického nakladatelství) nebyla rozhodně zárukou kvality a vypovídala spíše o starých známostech. Mnohdy ty učebnice připomínají jen lepší taháky, z nichž se žáci mohou nabífovat jména a tituly, v lepším případě i obecné charakteristiky. Ze tří čítanek pro 4. ročník středních škol uváděla Hostovského jediná úryvkem z válečné novely *Úkryt*.

Vladimír Nezkusil, jehož *Česká a světová literatura po roce 1945* pro 4. ročníky středních škol (Fortuna 2000) je podle mého soudu nejsolidnější ze středoškolských učebnic, které jsem měla tehdy k dispozici, zařazuje Hostovského román *Nezvěstný* do celkového kontextu jeho tvorby a pouze na straně 88 podotýká, že jeho děj začíná (!) v pouňorové Praze.

Čtvrtý svazek *Dějin české literatury*, vydávaných nakladatelstvím ČSAV od roku 1959, zahrnující literaturu od konce 19. století do roku 1945 včetně Hostovského díla, byl hotov koncem 60. let a postihla ho, jako mnoho jiných knih, normalizační opatření, takže už nevyšel. Někteří z autorů tohoto svazku potom strávili následující léta na nejrůznějších mimovědeckých pracovištích. Když konečně po dvaceti letech mohla publikace vyjít, několik z členů autorského týmu už nežilo. Protože žádné jiné podobné dílo během normalizace nevyšlo a žádné nové nebylo ani na dohled, rozhodli se editoři vydat tento poslední svazek v původním znění. Vyšel – kupodivu nikoli v nakladatelství Academia – v Praze v roce 1995. Nové čtyřsvazkové *Dějiny české literatury po roce 1945* jsou už dílem autorského kolektivu pracovníků polistopadového Ústavu pro českou literaturu v čele s Pavlem Janouškem. Obávám se, že co do spolehlivosti zdaleka nedosahují kvalit předchozí publikace.

Nejpozoruhodnější je II. svazek polistopadových *Dějin české literatury*, kde kapitola nazvaná Egon Hostovský: svět absurdních mechanismů (srov. JANOUŠEK a kol. 2007: 324–327) navazuje nejspíš na hodnocení z padesátých let, kdy Hostovského tvorba byla klasifikována jakožto literatura s náměty bezvýchodnosti a kosmopolitismu (srov. ŠÁMAL 2017: 84). O půl století později jsou zde spisovatelova díla z let 1948–1958 charakterizována jako hluboce inspirovaná traumatem emigrace, a na čtenáře se z textu valí výrazy jako odcizený svět, děsivá samota, osamocené bloudění, přízračná (ponurá) atmosféra, substantiva jako vyhoštění, vyhnanství, pesimismus a opakovaně přívlastky mučivý, děsivý, odlidštěný. Životopisné údaje v této kapitole *Dějin české literatury* mají blíže k drbům než k seriózním informacím, jak dokazuje např. věta: „Rozpor vzbuzovaly také jeho otevřeně deklarované aspirace být světovým autorem, nikoli jen exulantem“ (JANOUŠEK a kol. 2007: 324). Nevím, jestli Hostovský (na rozdíl od jiných, ryze českých spisovatelů) aspiroval na to, stát se světovým autorem. Pouze se i v cizině snažil uživit tím, co uměl nejlépe.

V roce 2016 jsme z iniciativy mého kamaráda Miloně Čepelky uspořádali v pražské kavárně Kafeidoskop literární večer věnovaný Hostovskému. Miloň, který v této literární kavárně vystupuje častěji, se divil, jak málo přišlo posluchačů. Provozova-

Velryba 2003); *Literatura IV – Próza v 2. pol. 20. stol.*, sv. 1 – Výklad – interpretace – literární teorie; sv. 2 – Výbor textů – interpretace, literární teorie, (Bohuslav Hoffmann, Praha: Scientia 2004); *Literatura pro 4. roč. gymnázií* (Josef Soukal a kol., Praha: SPN 2005); *Literatura pro 4. roč. středních odborných škol* (Josef Soukal a kol., Praha: SPN 2005); *Přehled dějin literatury pro střední školy 3 – Česká a světová literatura 1. pol. 20. století* (Josef Soukal, Praha: SPN 2006); *Česká a světová literatura 1945–2005*, Upravené a rozšířené vydání (Věra Martinková a kol., Praha: Tripolia 2007); *Čítanka 4*. Upravené a rozšířené vydání (Věra Martinková a kol., Praha: Tripolia 2007).

telka kavárny paní Dolejšová mu odpověděla: „Když lidi nevědí, kdo to Hostovský je.“ Domnívám se, že poslední příležitost, kdy se k nám Egon Hostovský mohl vrátit, byla zmařena před padesáti lety zásluhou „bratrské pomoci“. Teď už může být Hostovský jen znovu objeven.

Žijeme totiž v době, kdy se ke svému překvapení nesetkáváme s kvalitou tam, kde bychom ji předpokládali, a na druhé straně mnohá dobrá kniha zmizí bez povšimnutí, zavalena tunami povrchního šuntu. Toto byl pokus jednu takovou knížku vyhrabat z hlubiny zapomnění.

PRAMENY:

BŘEZOVSKÝ,
1986 [1959] *Železný strop* (Praha: Československý spisovatel)

HOSTOVSKÝ, Egon
1994 [česky 1955] *Nezvěstný*, ed. O. Hostovská, *Spisy Egona Hostovského sv. 7* (Praha: ERM)

2001 „Komunistická modla Julius Fučík a jeho generace“, in: Papoušek, Vladimír: *Trojí samota ve velké zemi (Česká literatura v americkém exilu 1938–1968)* (Jinočany: H+H)

SLUKA, Luboš
2002 *Pondělíci* (Praha: Karolinum)

LITERATURA:

BLAŽÍČEK, Přemysl
1998 „Jan Otčenášek“, in: Janoušek, Pavel a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, díl 2 (Praha: Brána – Knižní klub), s. 159–161, podepsáno pbl.

BLAŽKOVÁ, Jaroslava
1974 „Pohřešování a nezvěstní“, in: *Egon Hostovský, Vzpomínky, studie a dokumenty* (Toronto: 68 Publishers)

HAMAN, Aleše
1995 [1964] „Člověk a mýtus“, in Špirit, Michael (ed.): *Tvář. Výbor z časopisu* (Praha: Torst), s. 79–87

HIRŠAL, Josef
1989 *Vínek vzpomínek* (Surrey: Rozmluvy)

JANOUŠEK, Pavel a kol.
2007 *Dějiny české literatury 1945–1989, sv. II. 1948–1958* (Praha: Academia).

KAUTMAN, František
1993 [1977] *Polarita našeho věku v díle Egona Hostovského* (Praha, Evropský kulturní klub)

ŠÁMAL, Petr
2017 *Soustružníci lidských duší* (Praha: Academia)

PŘÍLOHA Č. 1

(Dopis Josefa Škvoreckého Reggině Hostovské z 2. března 1985, originál v majetku Olgy Hostovské)

Dear Reggie,

Běla Havlík gave me a manuscript which turned out to be an unknown novel by Egon! And it is very good! I sent a copy to Kautman in Prague, and he wrote a very positive report on it. So we shall publish it next year, with your consent. It is a thriller (a really good one) about a group of former British-Czech airmen who try to escape from Czechoslovakia after the Communist take over in 1948.

I am very happy we have it.

Love, Josef

PŘÍLOHA Č. 2

(úryvek dopisu Josefa Škvoreckého Reggině Hostovské z 18. března 1985, originál v majetku Olgy Hostovské)

[...] *The novel is quite long – over 300 pages, one-and-a-half spaced, legal size. The MS is not dated, but apparently it was written soon after February 1948 and its title is Únor i.e. February. I guess Egon never mentioned it because he had written another novel about the Communist coup, Nezvěstný (Missing) – and I originally thought this was a first draft of that novel, but it is something entirely different – and like so many authors, he was not the best judge of his own works. To be sure, one can see that February was written under the first impact of the tragedy: it is in parts a little didactic, but basically it is a thrilling political novel, unsparing of both the Communist fanatics and the non-Communist careerists who join ranks with the Communist. Egon did a revision of fit himself, for many passages are cut or rewritten. Kaufmann thinks that we should respect these revisions, but print them at the end of the book, for they often contain very interesting political commentary cut obviously only because Egon felt they retard action. Which we shall do.*

But I would not advise you to have it translated. With the contemporary situation on the market, a novel about events so „distant“ as the Communist Coup of 1948 in a small country would be thought „commercially not viable“, and you would only be disappointed. My guess is that the translation, even if the translator accepted the lowest fee, i. e. 5c. per word would cost you about \$ 5000, – but this is a very rough estimate. I'd have to count the words which, in this heavily edited manuscript, is not easy. But we certainly shall publish it next year, as a literary discovery of the first order.

The Charity Ball will come out in late May or early June. I'll have a Catalogue sent to you. You obviously fell out of our computer. It automatically excludes people from whom we have no orders in three years.

I am really very happy about this novel. I really think it is a very good, and extremely interesting political thriller, worthy of Egon. In my opinion, in some aspects it is better than Missing. [...]

PŘÍLOHA Č. 3

(Dopis Františka Kautmana Olze Castiellové-Hostovské z 31. ledna 1990, originál v majetku autorky)

Milá paní Olgo,

historie „Února“ je asi tato: rukopis byl nalezen v pozůstalosti Egona Hostovského, a protože v něm byly jeho rukou prováděny škrt a přípisky, soudil p. Josef Škvorecký, že se jedná o jeho práci. Tento názor jsem zpočátku sdílel také. Později se vyskytly pochybnosti (např. Ladislava Jehličky, s nímž jsem o věci vedl korespondenci), k nimž jsem se přiklonil a po dalším prostudování rukopisu jsem se obrátil na další experty, m.j. i na Vás. Výsledkem expertíz byl závěr, že rukopis E. H. patrně redigoval, ale není jeho autorem. V tomto smyslu jsem také informoval p. Škvoreckého, který měl v úmyslu rukopis vydat. Odpověděl mi na to, že také dospěl k názoru, že nejde o dílo E. H. Mezitím však byl rukopis u nás opsán a rozšířen jako samizdat a podle titulů původní předlohy označen jako dílo E. H. Pokud o majitelích vím, upozornil jsem je už, že o dílo E. H. nejde.

Souhlasím s Vámi, že nějaká veřejná polemika by nebyla vhodná, tím spíš, že pokud vím, v současné době není mezi odborníky nikdo, kdo by rukopis Února připisoval Hostovskému. Ale možná, že by nebylo na škodu, kdyby se v některém literárním časopise, třeba v Kmeni, uveřejnila noticka přibližně tohoto znění: „Před několika lety byl v Praze v několika opisech rozšířen rukopis románu Únor, údajně připisovaný Egonu Hostovskému. Odborníci se však shodli na tom, že se jedná o omyl a že autorem zmíněného rukopisu je některý jiný český spisovatel z řad poúnorové emigrace. Jeho identita bude jist dříve nebo později zjištěna“.

Možná by bylo vhodné, pokud nemáte námitky, kdybyste podobnou noticku poslala do redakce Kmene právě Vy jako dcera Egona Hostovského a současně literární historik a kritik profesí. Podepsat ji ovšem může kdokoli nebo může vyjít nepodepsaná.

Sám se tohoto úkolu neujímám proto, že můj vztah ke Kmeni (možná, že víte proč) je značně napjatý, a zatím (pokud bude členem jeho redakce p. K. Sýs) nehodlám na jeho stránkách vystupovat.

Nezvěstného jsem nakonec sehnal alespoň na pár dní a přečetl – přesto Vám děkuji za nabídku, kterou ovšem v případě akutní potřeby využiji. Ale doufám, že toto Hostovského dílo (podobně jako všechna díla ostatní – myslím, že on si jako jeden z prvních v minulém dvacetiletí zakázaných autorů zasluhuje vydání Sebraných spisů) v dohledné době u nás vyjde a že tak budu mít možnost si je zařadit so své knihovny.

S přátelským pozdravem František Kautman

PŘÍLOHA Č. 4

(Poslední vůle a závěť Egona Hostovského, sepsaná 27. prosince 1960, originál v majetku syna spisovatele Paula Michaela Hostovského)

LAST WILL AND TESTAMENT

I, EGON HOSTOSKY, residing at 59 Meadowbrook Place South Orange, New Jersey, being aware of the uncertainties of life and being of sound and disposing mind, do hereby make, publish and declare this, and this alone, as and for my Last Will and Testament, hereby revoking all other former Wills and Codicils by me at any time heretofore made.

FIRST: I directed my Executrix or Executor to pay all my just debts and funeral expenses as soon after my death as conveniently can be done.

SECOND: I give, devise and bequeath any and all of my copyrights and all of my rights to any literary property based on any and all of my writings, including but not limited to any of my rights under agreements with publishers, motion picture producers, theatre producers and/or others, the subject matter of which was based on such literary property, my authorship, literary activity and the rights and benefits derived therefrom, and any and all interest I may have therein at the time of my death, to my wife REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, absolutely and forever.

THIRD: All the rest, residue and remainder of my estate, both real and personal, of whatever kind and nature and wheresoever situated or being, including any legacy that may have lapsed, of which I shall die seized or possessed of, or to which I shall be entitled at the time of my death, I give, devise and bequeath as follows:

(1) In the event that my wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, shall survive:

(a) One half thereof to my said wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, absolutely and forever; and

(b) The remaining one half thereof to such of my children as shall survive and to the issue surviving of any predeceased child of mine, in equal shares „per stirpes“ and not „per capita“, absolutely and forever.

(2) In the event that my said wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, shall not survive or that our death shall occur under such circumstances as to render it impossible to determine which of us survived, then and in such event, I give, devise and bequeath the entire residuary estate heretofore mentioned, including any legacy or legacies and part or parts thereof which my said wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, would have received, if living, to such of my children as shall survive and to the issue surviving of any predeceased child of mine, in equal shares „per stirpes“ and not „per capita“, absolutely and forever.

Presently I have three (3) children, whose addresses last known to me are:

OLGA HOSTOVSKY (also known as OLGA HOSTOVSKA)
residing at Praha – Vrsovice, Estonska 9, Czechoslovakia;

JARMILA JANE HOSTOVSKY, (a/k/a JANE BARKIN)

Residing at Gregory Avenue R. D. 5, Sommerville, New Jersey; and

PAUL MICHAEL HOSTOVSKY, living with me.

FOURTH: I recommend, but do not direct, that my said wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, if she shall survive and thus acquire the legacy heretofore made in paragraph marked and numbered „SECOND“ hereof:

(a) apply or pay over for as long as she shall live as my widow one half (1/2), and in the event that she remarries, from the time of such remarriage for as long as she shall live, all of the net proceeds actually derived by her from said legacy more particularly set forth in paragraph „SECOND“ hereof -, to or for the benefit of such of my children as shall survive and the issue surviving of any child that may have predeceased or that may have died later, in equal shares „per stirpes“ and not „per capita“, and

(b) that by her Last Will and Testament she give, devise and bequeath all or such part of the assets comprised in the legacy more particularly set forth in paragraph marked and numbered „SECOND“ hereof, as she may still possess or be entitled to at the time of her death, to some or all of my issue, as she may find proper.

All this is merely a recommendation and is not legally binding. Consequently, it may be wholly or partly disregarded by my said wife in her sole and unlimited discretion, as I cannot foresee the circumstances which may develop. This recommendation which may preserve my literary property or rights to my family is not intended to impose any legal obligation upon my wife, nor create any trust, nor to restrict any of her power of

alienation, nor to delay the vesting of title, nor to restrict her full and unlimited title thereto in any manner whatsoever.

FIFTH: I direct and desire, insofar as this is permissible by law and will not illegally impair any provision of this Last Will, that none of my correspondence, political articles and radio broadcasts and none of the following four books to wit: „Zavřené dveře“; „Stezka podél cesty“; „Danajský dar“; and „Ghetto v nich“ be published after my death.

Any and all of my other books or literary works may be published, republished or otherwise exploited (with the consent or permission of the person or persons who may have acquired the respective right thereto). The books and literary works which may be so published, republished or otherwise exploited include, but are not limited to the following:

- „Ztracený stín“
 - „Případ profesora Körnera“
 - „Černá tlupa“ (also known as „The Black Band“)
 - „Žhář“ (also known as „L'incendiaire“)
 - „Dům bez pána“ (also known as „La Maison sans Maitre“)
 - „Tři starci“
 - „Listy z vyhnanství“ (also known as „Letters from Exile“)
 - „Sedmkrát v hlavní úloze“ (also known as „Seven Times the Leading Man“)
 - „Úkryt“ (also known as „The Hideout“)
 - „Cizinec hledá byt“ (also known as „Room Wanted“)
 - „Osamělí buřiči“ (also known as „Lonely Rebels“)
 - „Nezvěstný“ (also known as „Missing“)
 - „Půlnoční pacient“ (also known as „The Midnight Patient“)
 - „Dobročinný večírek“ (also known as „The Charity Ball“)
 - „Všeobecné spiknutí“ (also known as „The Plot“)
- and any and all of my future literary works.

The provisions of this paragraph marked and numbered. „FIFTH“ are to be wholly or partly disregarded (as the case may be) in the event that they are not permissible by law or that they would illegally impair the validity of any provision of this Last Will or Testament.

SIXTH: In the event that it shall appear that my daughter OLGA HOSTOVSKY, or in the event that she shall not survive, her issue surviving, would not have the benefit, use or control of the assets or other benefits to which she or they (as the case may be) may be entitled under this Last Will and Testament or that payment of the respective amount or assets into court pursuant to section 269a of the Surrogate's Court Act of New York or any other provision or law of said or any State or country would be required, then, in such event, insofar as this is permissible by the controlling law and valid, I authorize my Executrix to/withhold payment of the respective legacy so affected, until such time, when it becomes safe to make such payment that will give the legatee the full benefit, use and control of such legacy, and I recommend, but do not direct, that insofar as practicable, permissible and will not affect the validity of this Last Will and Testament and the rights of any legatee, my Executrix, or Executor should try to support said daughter, OLGA HOSTOVSKY or her issue (whoever may become entitled to the aforementioned legacy) by sending her or them, as the case may be provisions, clothing or other things of which the respective legatee will have the benefit, or by such other means as may be available and that insofar as permissible, practicable and will not impair the validity of any provision of this Will it is suggested that she try to make it unnecessary to make payment into court.

However, the provisions of this paragraph are not intended to delay the vesting of title nor to delay the power of alienation, nor to impair any bequest or other benefits of any person or persons under this Last Will and Testament. Nothing contained herein suggests the creation of any trust, or any unlawful accumulation of income or any other limitation of title.

SEVENTH: I hereby nominate, constitute and appoint my wife, REGINA HOSTOVSKY, nee WEISS, at present residing at No. 59 Meadowbrook Place, South Orange, New Jersey, to be the Executrix under this Last Will and Testament.

In the event, however, that my said wife fails to qualify as such Executrix or having qualified shall fail or cease to act as such, then and in such event, I nominate, constitute and appoint, her sister (Mrs.) EDITH ROZYNE, presently residing at No. 5 Sheffield Terrace, West Orange, New Jersey, to be the Executrix under this Last Will and Testament.

None of the aforementioned, Executrices, or successor Executrix, shall be required to give any bond or other security for the Faithful performance of her or their duties such Executrix.

EIGHTH: I hereby give and grant unto my Executrix in addition to all other powers permitted by law, the following powers:

To hold property, bonds, mortgages, stocks or other securities and any and all other investments which I may have at the time of my death, although any such property may not constitute an investment now or hereafter permitted to be made by an Executor or Trustee, to sell the same at public or private sale, as she may deem most advantageous, and to invest and reinvest the proceeds thereof in such manner as she may deem to be in the best interest of the estate even if such investments are not such as are authorized to be made by executors, trustees or other fiduciaries in general; to compromise any and all claims and demands against or in favor of me or my estate; to make any distribution required hereunder either in cash or in kind or partly in cash and partly in kind; and to execute and deliver all contracts, deeds and other instruments of any and every character that she may deem necessary in connection with the performance of her duties under this Last Will and Testament.

IN WITNESS WHEREOF, I have in the presence of the requested testamentary witnesses subscribed my name and declare this instrument to be my Last Will and Testament and have requested them to sign their names as testamentary witnesses this 27th day of December, 1960.

Witnesses: Egon Hostovský (L.S.)

Egon Hostovsky

Stanley Kenvin

Jaroslav Kohout

Charles Evan

Signed, sealed, published and declared by EGON HOSTOVSKY, the above named testator, as and for his Last Will and Testament in the presence of all of us, all of whom were present at the same time, and who thereupon at his request and in his presence and in the presence of each other and all of us have hereunto subscribed our names as witnesses.

Stanley Kenvin residing at 157 MacKenzie St. Brooklyn, N.Y.

Jaroslav Kohout residing at 25-40 87th St. Jackson Heights 69, N. Y.

Charles Evan residing at 345 East 77th St. New York 21, N. Y.